

ЮРІЙ БАДЗЬО: ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СПАДЩИНА НА ТЛІ СУЧАСНОЇ ЕПОХИ

Кампо В. М., Кампо С. В.

«Ми, дисиденти, політв'язні імперського комуністичного фашизму, не почувалися жертвою обставин, ми й за ґратами жили... життям в ім'я свободи нашого народу...»

Ю. Бадзьо, 2009 рік

ВСТУП

Україна перебуває у пошуку своєї ідентичності та багатьох інших ключових елементів національного життя. Ці пошуки ускладнені через загрози і небезпеки з боку імперської росії, що 24 лютого 2022 року розпочала повномасштабну, геноцидну війну на знищення української нації та її незалежної держави. За таких суспільно-політичних обставин одним з головних завдань для України є підвищення рівня спротиву ідеології та політиці російської фашистської імперії, ефективна протидія геноцидній рашистській пропаганді, а з іншого боку, – поширення українського ідейно-політичного впливу на ворожі сили як всередині росії, так і за її межами.

Перш за все, необхідно протидіяти інтелектуальній складовій ідеології та політики фашистського Кремля, його пропаганді, що діє згідно з гебельсівськими методами поширення постправди, а то й відвертої брехні задля зомбування населення у самій росії та поза нею, в т. ч. в Україні. Зокрема, фашистській пропаганді необхідно протиставити переконливе слово української демократичної правди і свободи, засноване на глибокому знанні історичних, філософських, політичних та інших закономірностей і факторів впливу. Поки що це проблема, хоча поступово українські ЗМІ та наука оволодівають методами такої протидії, а отже, долають антинаукові концепції й доктрини, зокрема, щодо політичної та геополітичної єдності України і росії, які ще недавно дехто відстоював¹.

В умовах ідеологічної та її складової – психологічної війни імперської росії проти демократичної України слово української

¹ Наприклад, див.: Рожко С. М., Мороз В. І. Глобальний світ і проблеми та перспективи державної незалежності України. *Проблеми політичної історії України* : зб. наук. пр. / редкол.: О. Б. Шляхов (відп. ред.) та ін. Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2012. С. 186–190.

демократичної правди і свободи слід шукати, зокрема, в історії демократичної громадської думки, що стояла біля витоків державної незалежності країни. Такою є думка представників руху шістдесятників (1960–1980 роки), який не дивлячись на переслідування і репресії, сформував чітку ідеологію антиімперського спротиву та українського державотворення. Результатом цього спротиву, а також супутніх факторів впливу – «радянської перебудови» в сср (1985–1991), падіння берлінського муру та формування Народного руху України (1989) тощо став на межі 1980–1990-х років період становлення незалежної української держави.

Образ епохи, як відомо, складають лідери громадських думок, незалежно від того, мають вони офіційний чи неформальний статус. Офіційним лідерам легше спілкуватися з широкою публікою, а неформальним лідерам, зрозуміло, важче, якщо не брати до уваги систему Інтернет, де все буває навпаки. За звичайних умов неформали, як правило, не мають доступу до офіційних каналів радіо і телебачення, але з часом, коли змінюються епохи, вони з ними можуть помінятися місцями. Так вийшло і з учасниками громадянського руху шістдесятників, які із гнаних і переслідуваних у годину радянського тоталітарного режиму, у перші роки Незалежності України стали офіційними лідерами громадських думок. Але це тривало недовго, так як з часом їх відтіснили «нові обличчя», які не завжди були справжніми та відданими Україні, але такою була правда життя.

Велика війна імперської росії в Україні сьогодні як ніколи актуалізувала тему повернення втрачених чи призабутих демократичних лідерів громадської думки минулого. Вивчення їх інтелектуальної спадщини необхідно не тільки для того, щоб віддати їм честь і виявити повагу, але й побачити, що цінного в них варто запозичити. Адже деякі важливі суспільно-політичні ідеї можна зрозуміти й оцінити тільки через роки й десятиліття.

У числі перших, хто викликає особливий інтерес до своєї особистості є шістдесятник Юрій Васильович Бадзьо (25.04.1936–01.09.2018) – видатний мислитель, ідеолог українського державотворення і національно-визвольного руху, громадсько-політичний діяч, автор непересічних праць з політичної філософії, історії, соціології, теорії держави і права. Його інтелектуальна спадщина охоплює різні питання боротьби з комуністичним фашизмом і суспільно-політичного розвитку України. Відтак ця спадщина потребує глибокого вивчення та оцінки з урахуванням сучасних умов.

Про складну і виключно героїчну долю Ю. Бадзя пишуть багато авторів, яких захоплює його стоїцизм, вірність принципам демократії

та національного визволення України. Проте першим поетом, який присвятив йому свої рядки, є Петро Мідянка (р.н. -1959) – лауреат Шевченківської премії 2011 року, член українського ПЕН-клубу, який зобразив постать Юрія Васильовича як шістдесятника і політв'язня радянських таборів. Ось його рядки²:

Юрій Бадзьо.

Не гріє серце табірна фуфайка,
В буржуйці ватра тільки що жива.
Всліджено і людяність, й права,
Коли довкола конвоїрська лайка.
І все ж писав дослідження й книжки,
Хоч паморозь на стінах і долівці.
Хотілося у рідні Копинівці,
Де виноградники і мамині важки.
Ніколи головою не поник
Наш незабутній правозахисник,
Перебуваючи у стані дисидента.
Полярне сяєво горіло. Не свіча!
Народжувалося «велике отроча»
На днині тій, котра усе ургентна....
(2021)

У годину Великої війни виключно важливе значення мають погляди Ю. Бадзя на проблеми антиімперського спротиву ідеології та політиці фашистської росії, на становлення і розвиток природно-правової ідеології та демократичної політичної системи України. Його погляди відображають фундаментальні потреби та інтереси українського народу-нації та спрямовані, з одного боку, на вирішення практично-прикладних питань, а з другого боку – на формування стратегії майбутнього розвитку України.

Дане дослідження ролі Ю. Бадзя у розробку зазначених проблем має на меті вийти за традиційні межі подібних аналізів, коли певного діяча розглядають у межах його історичної епохи, тобто з позицій минулого. Ми вважаємо, що з поваги до будь-якого діяча минулих часів, його внесок у вивчення і розвиток тих чи інших суспільно-політичних проблем, слід розглядати, насамперед, з позицій сучасної епохи. Щоб зробити цього діяча ближчим до сучасників, а не навпаки, як це частіше роблять і таким чином гублять його органічний зв'язок з новими поколіннями українців.

² Шманько І. Не зрікаючись любові до України. Життєпис Юрія Бадзя. Ужгород : Карпати, 2021. С. 289.

Крім цього, у подібних дослідженнях про відомих авторів, як завжди бракує ідей концептуального плану, які б дозволили по-іншому розглянути проблеми, які він свого часу піднімав і вирішував та повному оцінити його роль і значення в суспільно-політичному житті. Тому дане дослідження інтелектуальної спадщини Ю. Бадзя також має на меті доповнити існуючі про нього дослідження³ та застосувати прагматичні підходи для реалізації його перспективних ідей тощо.

1. Політична філософія Юрія Бадзя.

Ю. Бадзьо народився на Закарпатті у селі Копинівці, а останнім місцем його роботи був Інститут філософії НАН України⁴. Аналіз його творчості мислителя і теоретика вказує на те, що він відзначався глибоким знанням української історії та культури, з одного боку, й ідеології та політики тоталітарної радянської системи, з другого боку. Тому Бадзьова політична філософія мала дві складові: національно-демократичну та антиімперську, що цілком гармонують між собою. Бо те, що, на його думку, служило націонал-демократії, було одночасно й антиімперським наративом та навпаки.

Свою першу широковідому працю – філософський трактат «Право жити: Україна в складі СРСР. Людина в системі тоталітарного соціалізму»⁵ (далі – «Право жити»), який сам автор називав «дисидентською монографією» – Ю. Бадзьо написав у 1972–1979 роках. Зокрема, у розділі V цього трактату читаємо: «Українська нація переживає нині надзвичайно відповідальний період своєї історії. Від того, як ми осмислимо його, значною мірою залежить характер нашої історичної поведінки, отже, і наше майбутнє»⁶. Це інтелектуальне завдання-прогноз залишаються особливо актуальними й сьогодні з огляду на необхідність зміцнення інститутів Української незалежної держави та її спротиву ідеології й політиці імперської росії.

Відомий журналіст Віталій Жежера (р. н. 1953) дає цікаву й точну характеристику автору «Права жити». Він пише: «Юрій Бадзьо – постать унікальна в когорті українських політиків першої хвилі національно-демократичного крила. Серед них Бадзьо виділявся такою уперто-спокійною логікою мислення, що здавався не філологом (яким

³ Наприклад, див.: Кампо В. Інтелектуальний подвиг Юрія Васильовича Бадзя (1936–2018). *Світогляд*. 2020. № 4. С. 53–59.

⁴ Детальний опис життя Ю. Бадзя дала його дружина, пані Світлана Кириченко, дисидентка-шістдесятниця. Див.: Кириченко С. Люди не зі страху. Українська сага: Спогади. Київ : Смолоскип, 2013. 920 с.

⁵ Бадзьо Ю. *Право жити* : Україна в складі СРСР, людина в системі тоталітарного соціалізму. Київ : Таксон, 1996. 400 с.

⁶ *Ibid.* С. 163.

був за університетським фахом – прим. авт.), а математиком. Або – буддійським монахом, майже без зовнішніх виявів емоцій»⁷. Далі Жежера продовжує і робить висновок: «Це був різкий контраст із бурхливо-темпераментними тодішніми улюбленцями мітингової стихії – В'ячеславом Чорновілом (1937–1999 – прим. авт), Степаном Хмарою (р. н. – 1937 – прим. авт.), Володимиром Яворівським (1942–2021 – прим. авт.), Дмитром Павличком (1929–2023 – прим. авт.)»⁸.

Дійсно, Ю. Бадзьо був у філософсько-політичному плані іншим, більш стриманим і прагматичним у своїх судженнях, а через це його до кінця не розуміли політики – ні його друзі, ні вороги. Традиційно політики переважно орієнтувалися на догматичну позитивістську філософію і самі, як образно він зазначав, бачили «знаки (політичного – прим. авт.) процесу, але не сам процес». У своїх поглядах автор «Права жити» намагався бути об'єктивним, тобто незалежним від позицій сторін суспільно-політичних конфліктів (майже за Конфуцієм!). Він створив оригінальну, синтетичну політичну філософію, що спиралася на прагматичне розуміння держави, її історії, політики і культури.

Відомо, що визнаний лідер шістдесятників Іван Дзюба (1931–2022) написав свій світовий бестселер – памфлет «Інтернаціоналізм чи русифікація?»⁹ у 1965 році – як відгук на перші арешти радянської спецслужби серед його однодумців. У цьому памфлеті автор критично і в той же час досить лояльно оцінював національну політику компартії України. Тим не менш, твір було визнано антикомуністичним і у 1972 році почалась нова хвиля арештів шістдесятників, яка торкнулася і самого Дзюби. Враховуючи важкий стан здоров'я, він змушений був при арешті та слідству укласти з радянською спецслужбою розумний компроміс, що дав йому шанс вижити, але був негативно оцінений частиною шістдесятників. Памфлет Дзюби був перекладений на світові європейські та навіть на китайську мову.

Власне, після арештів 1972 року Ю. Бадзьо взявся писати своє «Право жити», щоб в українців та особливо у цивілізованого світу не склалось враження, що інтелектуальний спротив російсько-радянській імперії зла в Україні зупинився та не має продовження. Таким чином, він розвинув традицію такого спротиву, що на той час мав винятково важливе значення. Фактично Дзюба і Бадзьо були засновниками інтелектуального спротиву ідеології та політиці зазначеної імперії й цю роль виконували до кінця свого життя. Сьогодні в умовах воєнної

⁷ Жежера В. Не такий як усі. Голос України, 18 вересня 2021 р. С. 10.

⁸ Ibid.

⁹ Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? Київ : Видавничий дім “KM Academia”, 1998. 276 с.

агресії рашистів проти України дана традиція набуває особливої актуальності й потребує підтримки нових поколінь українських дослідників.

Перший варіант трактату «Право жити» радянська спецслужба викрала у Ю. Бадзя, а другий – у 1979 році – вона вилучила після його арешту. За цей високоінтелектуальний твір радянський суд засудив його до 12 років тюрми і заслання. Але фрагменти трактату все ж були передані на Захід, де їх демократичні ЗМІ використовували в інформаційно-просвітницькій роботі. Після звільнення з місць позбавлення волі наприкінці 1988 року Бадзьо відшукав в архівах спецслужби другий варіант свого трактату та його опублікував у 1996 році.

Політична філософія Ю. Бадзя стала результатом його активної участі в громадянському русі шістдесятників, який був явищем суспільно-політичного життя у радянській Україні. Цей рух виникнув як наслідок змін у радянській політичній системі, коли на зміну жорсткій сталінській диктатурі прийшла більш «ліберальна» хрущовська «відлига» (1956–1964 роки). Шістдесятники – вчені, митці, літератори – були справжніми Апостолами правди і свободи, які започаткували українське громадянське суспільство в умовах несвободи. Вони виступили як перша демократична опозиція комуністичному фашизму в Українській РСР, опозиція, яка боролась за права людини, українізацію соціально-культурного життя республіки на зразок практики 1920-х років тощо.

У таких історичних умовах формувались критичні погляди Ю. Бадзя, що й були покладені ним в основу його трактату та інших праць про колоніальне становище Української РСР в комуністичному СРСР та про безправність українців. Це були погляди мислителя-інтелектуала, які розходилися з пануючою комуністичною ідеологією у корінних питаннях суспільно-політичного життя республіки. Для нього компромісу не було і бути не могло, а тому він, як і сотні інших дисидентів, був репресований та відправлений у табори Мордовії, а потім – на поселення в Якутію.

Нинішня геноцидна війна рашистів-фашистів проти українського народу до певної міри є продовженням репресивної політики російсько-радянської імперії зла щодо українських радянських дисидентів, яких вона також намагалась знищити або залякати. Після пережитого за роки репресій та переслідувань Ю. Бадзьо зрозумів, що антиімперський спротив має завершитись знищенням цієї імперії.

Сьогодні ж потомки дисидентів-героїв 1960–1980-х років – у лавах ЗСУ дають гідну відсіч злочинній путінській вояччині, працюють в ЗМІ та волонтерських організаціях. В Україні вирости нові покоління,

виховані на дисидентських ідеях свободи і демократії, покоління, які готові її захищати навіть ціною крові та самого життя. Це підтверджує, що політичні орієнтири, що їх накреслили Ю. Бадзьо та інші лідери шістдесятників на історичному шляху антиімперського спротиву, зробили українців силою, яку фашистському ворогу не здолати.

Слід зазначити, що у радянські часи Ю. Бадзьо та шістдесятники мали значну моральну підтримку з боку чесних представників української інтелігенції, які чекали, коли на кінець впаде сатанинський комуністичний лад. І не просто чекали, але й готувались до нових часів, намагаючись опанувати максимум знань, що будуть необхідні майбутній, нерадянській Україні. Не дивно, що наприкінці радянської перебудови (1985–1991) радянська спецслужба відслідковувала активістів нових демократичних рухів в Україні та включали їх поряд зі «старими» політичними дисидентами в особливі списки ненадійних осіб – загальним числом «641». Очевидно, що до їх числа входив і Ю. Бадзьо, який своєю громадсько-політичною діяльністю на межі 1980–1990-х років навряд чи радував радянську спецслужбу.

У разі збройного повстання або антикомуністичної революції в СРСР радянська спецслужба вважала цих «641-го» опонента фашистської радянської системи особливо небезпечними для неї, а тому вони підлягали знищенню без суду і слідства. На щастя, українська Революція Незалежності 1990–1991 років (за Ю. Бадзьом – 1989–1991 років), що базувалась на історичному компромісі між націонал-демократами і націонал-комуністами, пройшла мирно і можливо ніхто із вказаних осіб у цих списках не постраждав. Правда був і другий бік цього компромісу: стара кагебістська агентура також залишилась майже неушкодженою і це не раз давало про себе взнаки на різних етапах розвитку незалежної України аж до нинішньої війни з російським фашистським агресором.

Крім іншого, Ю. Бадзьо та відомі шістдесятники своїми теоретичними працями, які стали відомі на Заході та в інших країнах світу, фактично заклали експорт української політичної філософії та її складової – природно-правової теорії за межі радянської України. Західні радіостанції активно висвітлювали новинки з їх антиімперського спротиву, підтримуючи в них демократичний, національний дух. З певної точки зору те, що нині відстоює Президент України Володимир Зеленський (р. н. – 1978) у своїй антирашистській політиці, є продовженням дисидентських традицій антиімперської протидії. Для європейського та ширше – євразійського континенту – це по суті віртуальна громадянська «революція» проти російського імперського

фашизму, яку фактично започаткували шістдесятники в радянській Україні проти радянського комуністичного фашизму.

Так чи інакше ідеї віртуальної громадянської «революції» в Україні 1960–1980-х років під гаслами свободи, демократії і незалежності були співзвучні політичним поглядам за її межами: у 1968 році – «єврокомунізму» діячів Празької весни, у 1980 році – «євродемократії» діячів польської «Солідарності», а у 1989 році – «радянської перебудови» китайських демонстрантів на пекінській площі Тяньаньмень.

До речі, слід зазначити, що в часи цієї перебудови президент срср М. Горбачов (1931–2022) фактично використав у своїй політиці чимало демократичних ідей шістдесятників, а тому змушений був випустити на свободу тих з них, які були у місцях позбавлення волі. Останніми у 1988 році вийшли на волю політв'язні Левко Лук'яненко (1928–2018) та Ю. Бадзьо. Отже, віртуальна громадянська «революція» шістдесятників мала міжнародні наслідки і це зробило їх рух унікальним.

В Європі дана «революція» не завершилась, так як її ворог – російсько-радянська імперія, переживши клінічну смерть після розпаду срср в 1991 році, поступово відродилась. Й нині вона веде агресивну війну проти України, окупувала частину території Молдови і Грузії, а також – замахується на незалежність країн Балтії та Східної Європи. Так само ця революція не була продовжена і в Азії. Після розгону демонстрантів на вказаній площі в Пекіні китайська влада встановила у країні ще жорсткіший тоталітарний режим комуністичного фашизму ніж був до цього. Тепер Китай солідаризується й неофіційно підтримує імперсько-фашистську росію у війні проти України, що фактично означає політичний союз між ними.

Завершенням віртуальної громадянської «революції», започаткованої шістдесятниками, буде запровадження антиімперської природно-правової доктрини не тільки в росії, але і в інших країнах євразійського субконтиненту. Сама ж Україна сьогодні нагадує революційну Францію кінця XVIII – початку XIX століття. Остання, як відомо, привела в рух суспільно-політичну трансформацію феодално-монархічної Європи. Так само Україна сьогодні змінює євразійський політичний ландшафт, піднімає антиімперські сили спротиву на глобальному Півдні та разом із західними партнерами сприяє модернізації світової політики і безпеки.

У період Незалежності Ю. Бадзьо написав чимало цікавих, актуальних й донині філософських праць, зокрема, з питань українського антиімперського спротиву. У них він продовжував сповідувати свої творче кредо: боротьби проти російсько-радянської імперії, що і в період незалежної України продовжувала нав'язувати їй чужі

імперсько-фашистські цінності, заперечувати право українців на незалежну державу та національну ідентичність.

Ю. Бадзьо також критикував недолугих українських політиків-перевертнів, які замість того, щоб боротись проти імперського зла та по-справжньому займатись державними справами, плели інтриги проти своїх опонентів-державників й шукали підтримки... в росії. Як наслідок, Україна знемагала, а народ занепадав.

Як вже зазначалось, Ю. Бадзьо добре осмислив історію України, особливо її радянський період, коли на початках своєї науково-творчої діяльності у 1960–1970-х роках він шукав відповіді на актуальні питання її ідейно-політичного життя. Як відомо, мова йде про період російського-радянського імперського панування в Україні у складі СРСР, коли на зміну революційному російському більшовизму й імперському тоталітарному сталінізму прийшла хрущовська ліберальна «відлига», що досить швидко реєволюціонувала у брежнєвський тоталітарний «застій».

Особливе місце у політичній філософії Ю. Бадзя займає доктрина природного права, яку він базував на історичних, морально-етичних і культурно-освітніх цінностях. Його трактат «Право жити» обґрунтував, як він зазначав, українське право жити, яке мислитель ставив вище за конституцію та інші правові акти радянського тоталітаризму. Мислитель вважав, що оскільки права людини існують у двох вимірах: природному і позитивному, то її природні права мають бути вищими за позитивні, які не є вичерпними. До речі, його ідея про природні права людини знайшла відображення у частині першій статті 22 діючої Конституції України: «права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпаними».

Суспільне значення інтелектуальної та громадсько-політичної діяльності Ю. Бадзя, як і багатьох інших радянських дисидентів 1960–1980-х років – Л. Лук'яненка, Миколи Руденка (1920–2004 роки), Василя Стуса (1938–1985 роки), Івана Світличного (1929–1992 роки), Мирослава Мироновича (р. н. – 1949), Василя Лісового (1937–2012 роки), Миколи Рябчука (р. н. – 1953) і т. д., зокрема, визначається тим, що вони фактично створили в Україні – на базі поєднання ідей вітчизняної та зарубіжної гуманістики – історично нову природно-правову ідеологію, засновану на захисті національних і громадянських прав українців від зазіхань імперсько-фашистської росії тощо. Ця українська ідеологія спирається на природно-правові та національно-демократичні цінності й служить головним інструментом критики й боротьби з ідеологією та політикою російського імперського фашизму.

На жаль, зазначена антиімперська природно-правова ідеологія ще недостатньо оцінена українським політикумом, літературою та наукою, так як країна й далі стикається з тим, що Ю. Бадзьо називав інтелектуальною неготовністю належно (адекватно) осмислювати історичну ситуацію й перспективи розвитку. Дійсно, якщо в радянські часи вчені ігнорували національно-демократичні доктрини і концепції, наприклад, про державу і право, то це в умовах панування ідеології комуністичного фашизму було зрозуміло.

Однак у незалежній Україні вчені далі ігнорували такі доктрини та концепції, але вже під виглядом запозичення європейського досвіду – ніби одне другому суперечить. Тут проглядається традиційна радянська ментальність недовіри до творців національних доктрин – дисидентів. Частина українських вчених до кінця не визнають, що дисидентстворці національно-демократичних доктрин і концепцій, наприклад, у правознавстві та в інших гуманітарних дисциплінах, переслідувались за свої антикомуністичні погляди, які за умов демократії є нормою, а не за злочини, які за часів комуністичного фашизму кваліфікувались за надуманими підставами.

Проте без таких доктрин і концепцій гуманітарні науки й далі втрачають. Все просто: українські автори мають знати праці Ю. Бадзя, І. Дзюби та інших дисидентів, які й створили сучасні національно-демократичні доктрини і концепції у відповідних науках. Тільки так можна вийти на ґрунтовну розробку засобів антиімперської боротьби з російським імперським фашизмом, що особливо потрібні Україні. А також – іншим демократичним країнам Заходу і Сходу, які страждають від диверсій і провокацій імперської росії, що фактично оголосила їм «холодну війну».

Політична філософія та ідеологія – це справжнє поле бою, хоч і невидиме, але його результати завжди більш ніж очевидні. Українська держава має це добре усвідомлювати й надавати ідеологічним процесам особливо важливого значення та фінансової підтримки. Тому так потрібні нові потужні твори на рівні згаданого памфлета І. Дзюби і трактату Ю. Бадзя, причому як українських, так і зарубіжних авторів. До певної міри такі твори вже демонструють, зокрема, історики – українець Ярослав Грицак (1960 р. н.) та американець Тімоті Снайдер (1962 р. н.), але їх ще дуже мало.

Щоб активізувати творчість авторів з питань протидії ідеології та політиці імперської росії – українські та зарубіжні громадські організації могли б створити міжнародний фонд і запровадити спеціальну міжнародну премію. Наприклад, імені І. Дзюби та Ю. Бадзя як родоначальників такої інтелектуальної протидії. Саме обоє вони своєю

ідейно-політичною позицією протягом творчого життя дали класичний зразок безкомпромісної боротьби з цими ворожими ідейно-політичними явищами і служать прикладом для наслідування представникам сучасних гуманітарних наук країн світу, включаючи країни глобального Півдня.

Політико-філософські ідеї Ю. Бадзя та інших українських радянських дисидентів фактично додають актуальності демократичній та антиімперській ідеології нині воюючої України. У ширшому сенсі ця ідеологія спирається на ідеї європейського Відродження і Просвітництва, українського народництва і західництва, а також – на результати антиімперської боротьби українського народу за свою незалежність протягом XIX–XXI століть тощо.

Дана ідеологія створює передумови для розвитку гармонійно розвинутого українського суспільства та особистості українця – громадянина і патріота. Вона також є складовою ідеології воявничої конституційної демократії як інструменту захисту демократичного ладу в Україні та верховенства права як універсального принципу судово-правової системи тощо. У цьому безумовна цивілізаційна цінність даної ідеології.

Можливо з часом на основі антиімперської доктрини природних прав людини, започаткованої колом українських та інших дисидентів, міжнародне співтовариство прийме доповнення і зміни до Загальної декларації прав людини ООН 1948 року, що була ухвалена за наслідками Другої світової війни, тобто після перемоги над гітлерівським фашизмом. З тим, щоб українці та інші народи світу могли захищати свої природні права на свободу, національну ідентичність й незалежну державу від російської фашистської імперії, що є фактичним продовженням комуністичного срср та нацистської німеччини.

Американці М. Олбрайт і Б. Вудворт прийшли до висновку, що гітлерівці та сталіністи розмовляли однією мовою – мовою насильства¹⁰. Президент Віктор Ющенко (р. н. – 1954), якого активно підтримував Ю. Бадзьо, вважав, що «злочини більшовизму і сталінізму тотожні злочинам нацизму і гітлеризму. Їхня природа одна – людино-ненависництво»¹¹. Це саме можна сказати й про злочини сучасного російського імперського фашизму, а тому необхідно підготувати доповнений і змінений текст вказаної декларації, роботу над яким,

¹⁰ Олбрайт М., Вудворт Б. Фашизм: засторога / Мадлен Олбрайт і Білл Вудворт ; пер. з англ. О. Дем'янчука. Київ : Форс Україна, 2019. С. 120.

¹¹ Цитується за: Бадзьо Ю. Бойові генерали, сивовусі парубки з української вулиці і троянська кобила історичного процесу. Київ, 2010. С. 19.

враховуючи її актуальність, викликаной воєнними злочинами російської воячини в Україні тощо, варто вже розпочати.

Нині український народ проходить чи не найбільше у своїй історії випробування ідеологічною війною росії, що хоче знищити його незалежну національну державу й відповідно – позбавити українців національної гідності та зрусифікувати. Однак у цій війні українці проявляють неабияку волю до перемоги, а відтак політична філософія Ю. Бадзя служить їм у поміч. Так, у «Праві жити» та інших працях він захистив фундаментальні природні права українців на національну та громадянську свободу, а також – на власну мову, культуру і незалежну державу. Насправді він здійснив науковий і громадянський подвиг, піднімаючи питання про українське визволення від російсько-радянської імперії до рівня національної, а відтак – і європейської ідеї. Не випадково, що його вказаний трактат був перекладений на англійську та французьку мову й увійшов в аннали світової політичної філософії.

2. Політичний процес і державна влада

У політичній філософії Ю. Бадзя помітне місце займають державно-політичні питання. Зокрема, з позицій досягнень реальної незалежності України він оцінював політичний процес в державі, роль тих чи інших політичних гравців у житті країни. Він у своїх публікаціях не боявся відстоювати «думки проти течії», чим не раз викликав невдоволення своїх більш консервативних колег й подив у колі незалежних експертів. Так, у статті «Влада – опозиція – держава в Україні сьогодні: думки проти течії» (1994) мислитель звернув увагу на схематичний поділ українського політикуму на демократів та партократів, тобто колишніх комуністів¹². Він вважав, що тоді, коли стару радянську систему зруйновано, а компартія у 1991 році була заборонена, такий поділ уже неадекватно відображає політичну дійсність.

Звичайно, що Ю. Бадзьо був у значній мірі правий, адже психологічно атака на колишніх партократів, які були у проукраїнській владі і без яких ця влада не могла б функціонувати, виглядала, на його думку, «атакою на будівничий процес, передусім на українську незалежність»¹³. Іншими словами, він фактично закликав, щоб на практиці політики і політологи застосовували більш сучасну структуру суспільства, що згодом і сталося, коли вони почали ділити політикум на правих, лівих і центристів.

¹² Бадзьо Ю. Влада – опозиція – держава в Україні сьогодні: думки проти течії – URL: <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1994.badzo.php>

¹³ Ibid.

Але з часом Ю. Бадзьо відмовився і від зазначеної структуризації й перейшов до поділу українського політикуму на прихильників і противників російсько-радянської імперії. До цього поділу можна хіба ще додати так званих «корисних ідіотів кремля/путіна», які на словах є противниками фашистської імперії, а насправді ллють воду на її млин: корупціонери, ультрапатріоти, політичні міщани тощо. В умовах нинішньої оборонної війни України проти імперської росії мислитель запропонував просто ідеальний критерій для розмежування вітчизняного політикуму, в якому також ще багато проросійських діячів та «корисних ідіотів кремля/путіна».

Усі роки Незалежності Ю. Бадзьо фактично виступав Народним захисником прав української держави-нації. Він активно боровся проти будь-яких спроб нав'язати Україні ідеологію і політику російсько-радянської імперії, що постійно нарощувала свої зусилля. Адже ця імперія постійно підривала процеси українського державотворення, а тому в перші роки Незалежності, на його думку, ситуація була на грані нового завоювання демократичної України.

Так, у брошурі «Підпільна нація. Нове завоювання України» Ю. Бадзьо із сумом писав: «За десять років своєї державної незалежності Україна не перестала бути тим, чим вона зробилася в умовах багатовікової російської окупації – Малоросією, уламком росії, який зберігає здатність знову опинитися в складі російської держави»¹⁴. В іншій праці він жалівся, що «новітній імперській ідеології підкорення України не протиставлено ідеологію української правди-свободи, українського права жити»¹⁵. Українців у своїй державі він називав «підпільною нацією», яку не полишав захищати.

Для Ю. Бадзя політична ситуація змінилася після того, як під впливом Помаранчевої революції 2004 року до влади прийшов Президент України В. Ющенко. У своїй останній книзі 2010 року мислитель писав про цю революцію, тобто про Майдан як про феноменальну історичну подію, яка «показала, що запас життєвої, націотворної енергії в нашого народу ще не вичерпався...»¹⁶. Те саме можна сказати й про ситуацію в Україні після нападу на неї імперсько-фашистської росії 24 лютого 2022 року, коли дехто на Заході пророкував нам швидку поразку. Проте ЗСУ та український народ продемонстрували і далі демонструють небачену раніше силу, єдність і націотворчу енергію.

¹⁴ Бадзьо Ю. Підпільна нація. Нове завоювання України: Статті. Київ : МАУП, 2003. С. 47.

¹⁵ Бадзьо Ю. Бойові генерали, сивовусі парубки з української вулиці і троянска кибла історичного процесу. С. 142.

¹⁶ Ibid. С. 36.

Вже на початку 1990-х років Ю. Бадзьо розчарувався у політичному процесі у незалежній Україні, який мав надто хаотичний, корумпований і волонтаристський характер. Він хотів бачити українську політику чесною, структурованою, а правила політичної поведінки гравців – визначеними, але цього не було. Так автор «Права жити» і засновник та перший керівник Демократичної партії України полишив політику й став просто філософом-науковцем, який уважно стежив за політичними подіями в Україні та давав їм свої оцінки, виступав з інтерв'ю перед журналістами, писав статті, брошури, книги.

Ю. Бадзьо вважав, що українцям, щоб стати повноцінною державною нацією, треба подолати брак гідності, комплекс неповноцінності, психологічну слабкість, загрозово низьку, невироблену національну солідарність, інтелектуальну неготовність належно (адекватно) осмислювати історичну ситуацію й перспективи розвитку. Як відомо, ці їх недоліки були наслідком багатовікових – то жорстоких диктаторських, то більш ліберальних окупаційних режимів, які знищували національну культуру та ідентичність значної частини українського населення. І ось у годину війни проти рашистів українці фактично складають іспит на національну зрілість й доводять, що вони успішно долають недоліки свого менталітету, на які вказував мислитель.

Відомо, що діяч італійського Відродження XIX століття Массімо Д'Азельйо (1798–1866) після звільнення Італії від австрійської залежності говорив: ми створили Італії, а тепер час створювати італійців. Власне, Бадзьова філософія допомагала і допомагає формуванню сучасних українців, їх національної ідентичності, що робить їх ідеологічно сильними, тобто здатними протидіяти інформаційно-пропагандистським кампаніям рашистського ворога тощо.

Ще у вступі до трактату «Право жити» в 1996 році Ю. Бадзьо закликав: «Творімо Україну українську, Україну в собі і навколо себе»¹⁷. Сьогодні його заклик перегукується з новим гаслом воюючої української нації: все буде Україна! Сам автор ідеї-заклику вважав, що мова йде про єдність України «демократично, гуманістично консолідованої з усіма національними громадами суспільства, тобто України нас усіх, незалежно від національного походження»¹⁸. Насправді ідея про «українську» Україну фактично є значно ширшою та означає також «європейську» Україну, так як за часів Незалежності поступово зростала кількість українців, які психологічно й морально стали

¹⁷ Бадзьо Ю. Право жити : Україна в складі СРСР, людина в системі тоталітарного соціалізму. С. 14.

¹⁸ Бадзьо Ю. Бойові генерали, сивовусі парубки з української вулиці і троянська кобила історичного процесу. С. 46.

почувати себе європейцями та розвивати певні європейські традиції у різних сферах їх приватного і суспільного життя.

Неважко помітити, що провідні демократичні ідеї Ю. Бадзя та його колег- шістдесятників співзвучні (чи навпаки?) поглядам Президента В. Зеленського, який своєю антиімперською політикою та відданістю загальнолюдським цінностям завоював прихильність та симпатії не тільки в Україні, але і в багатьох країнах світу. Феномен Зеленського-Президента зарубіжні автори пояснюють тим, що він «став відображенням сильної громадянської національної ідентичності України»¹⁹. Президент є главою держави, яка об'єднує усіх громадян, незалежно від релігійних та інших переконань, місця проживання, соціального стану і т. д. В умовах війни він відстоює природні права українців на життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку.

В Україні зазначені права є найвищими соціальними цінностями (частина перша статті 3 Конституції). Важливими інструментами захисту цих прав, а також – незалежності й територіальної цілісності держави, крім Президента України, є також – ЗСУ і РНБО, органи законодавчої, виконавчої та судової влади. У зв'язку з новими воєнно-політичними обставинами у державі КСУ та інші органи правового захисту громадян (суди, адвокатура) перебудовують свою роботу та враховують при розгляді справ зміни у суспільних і життєвих умовах сучасних українців.

До речі, Президент В. Зеленський – не єдиний з українських президентів, який відстоює природні права українців. Починав цю роботу Президент Леонід Кравчук (1934–2022), провівши декомунізацію конституційної системи України та відновивши державні символи незалежності й територіальної цілісності України. Президент В. Ющенко намагався захищати зазначені права, але це не завжди виходило: політичні еліти часто не розуміли, а проросійські сили буквально блокували його гуманітарну політику (щодо Голодомору тощо). Заслуга ж Президента Зеленського полягає у тому, що він в умовах війни з російським фашизмом максимально глобалізував антиімперський захист природних прав українців та громадян світу й отримав підтримку як свого народу, так і західних партнерів, всіх людей доброї волі у світі.

І тут виникають певні історичні парадокси. По-перше, в умовах геноцидної війни імперської росії в Україні ліберально-демократичний Президент В. Зеленський фактично втілює політичну програму націонал-

¹⁹ Брижко-Запур Н. Я тут. Ми тут. Ми всі – це Україна. Феномен Володимира Зеленського / Наталя Брижко-Запур ; пер. з польск. Н. Чорпіти. Київ : ВЦ «Академія», 2023. С. 253.

демократів, що була проголошена Ю. Бадзьом та його товаришами-шістдесятниками ще у 1960–1980-х роках. Протягом тривалого часу дана програма багатом видавалася досить абстрактною й не було політичної сили, яка б підготувала український народ для її втілення у життя, хоча частково вона все ж впроваджувалась. Були при цьому певні небезпеки: у разі її більш широкої реалізації росія могла спровокувати в Україні громадянський конфлікт, як це вона зробила, зокрема, у 1990-х роках в Азербайджані та Грузії. Спровокувати, щоб налаштувати одну частину українського народу на іншу, а слаба держава тоді не могла б цьому протидіяти, бо рівень довіри громадян до її органів був низький.

По-друге, Президент В. Зеленський дійсно втілює природно-правові та національно-демократичні ідеї Ю. Бадзя та І. Дзюби так само, як диктатор путін (1953 р. н.) – ідеали батьків російського імперського фашизму – Івана Ільїна (1883–1954) та Александра Дугіна (р. н. – 1962). Парадокс та різниця у тому, що українські націонал-демократи посилюють Президента України, який став світовим лідером, тоді як російські імперські фашисти послаблюють президента росії, який різко еволюціонує від ролі світового лідера до ізгоя та маргинала, на якого чекає Міжнародний кримінальний суд в Гаазі, що видав орден на його арешт за вчинені міжнародні злочини.

Повертаючись до політичної філософії Ю. Бадзя, слід зазначити, що він активно підтримував Президентів Л. Кравчука і В. Ющенка, бо бачив у них справжніх державотворців і в той же час критично ставився до Президентів України Леонід Кучми (р. н. – 1938) та Петро Порошенко (р. н. – 1965). Останні були політиками-позитивістами, а тому відносились до природних і позитивних прав українців дещо відсторонено, а то й грубо їх порушували. А відомий президент-втікач Віктор Янукович (р. н. – 1950), який спочатку заявляв про себе як про європейця, насправді виявився євразійцем, котрий на вимогу свого сюзерена – російського президента-царя – віддав наказ про розгін Револуції гідності. Відтак в останні роки свого життя Бадзьо хвилювався, як би Україна – через розпочату в 2014 році війну імперської росії – не втратила незалежність та не стала частиною «руського мира».

Виходячи з наведеного, перед Україною стоїть складне та амбітне завдання: не тільки перемогти ворога, але й закласти основи антиімперської природно-правової перебудови, насамперед, в Євразії, щоб звільнити її від загроз російського імперського фашизму. А можливо – й інших різновидів фашизму в майбутньому, що можуть з часом виникнути на ґрунті появи нових імперій. Зокрема, на Далекому Сході чи в іншій частині світу. Без такої перебудови – українська перемога над імперською росією не буде ні остаточною, ні достатньо ефективною.

3. Критика російського імперського фашизму і майбутнє України

Політична філософія Ю. Бадзя включає також критику комуністичного, а після падіння СРСР – російського імперського фашизму. Відомо, що у 2023 році була прийнята заява Верховної Ради України «Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких»²⁰.

Враховуючи історичний і політичний досвід тоталітарної росії, під рашизмом, насамперед, слід розуміти людиноненависницьку ідеологію російського імперського фашизму, що сформувався на ґрунті радянського комуністичного фашизму. Характеризуючи тоталітарну радянську систему, Ю. Бадзьо писав, що в країні панувала «тривала, цілеспрямована державна політика комуністів – політика терору, масових репресій...Вона має точну і загальнозрозумілу назву – фашизм»²¹.

Тепер ця політика продовжується в путінській росії, а відтак російський імперський фашизм фактично став її офіційною ідеологією. Це не так дивно, як може видатися на перший погляд. Ще наприкінці свого життя вождь російських комуністів Владімір Ленін (1870–1924) писав до італійських комуністів, що їм треба придивитись до італійських фашистів, які, як і вони, борються проти жорстокого капіталізму та буржуазної демократії.

Тобто цей вождь розумів, що у комуністів і фашистів є спільний ворог – капіталістичний суспільний лад, а тому вони можуть між собою налагоджувати співробітництво та спільно боротись проти нього. Не дивно, що продовжувач справи Леніна – радянський комуністичний лідер Йосип Сталін (1879–1953 роки) у 1939 році підписав пакт про дружбу з фашистською німеччиною, що згодом призвів до початку Другої світової війни та завоювання німеччиною спільно з ссср міждоївоєнної Польщі.

Автори якось не помічають, що у Другій світовій війні розв'язувались два глобальних протиріччя: між тоталітаризмом і демократією у війні між країнами західної демократичної коаліції та «віссю» фашистських держав і це була цивілізаційна війна демократії проти тоталітаризму, з одного боку. Та протиріччя між двома однотипними тоталітарними режимами – фашистської німеччини і комуністичного

²⁰ «Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких» : Заява Верховної Ради України від 2 травня 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3078-20#Text>

²¹ Бадзьо Ю. Бойові генерали, сивовусі парубки з української вулиці і троянська кобила історичного процесу. С 17.

срер вилились у війну за світове панування кожного з них, з другого боку. До речі, перемога срер над німеччиною, була кроком до встановлення світового панування комуністичного фашизму, але тільки до розпаду світової системи соціалізму на чолі з срер.

Певну визначеність у стосунки між комуністами і фашистами після Другої світової війни надав колишній прем'єр Великобританії, сер Вінстон Черчіль (1874–1965 роки), який зробив геніальне припущення, що після гітлерівських фашистів їх наступне покоління може сформуватися з неадекватних антифашистів. Так сталося в імперській росії, де «победобесіє» або російсько-радянський антифашизм перевершив сам себе, перетворившись у звичайний імперський фашизм.

Як підтверджує практика, російсько-радянські антифашисти легко стали імперськими фашистами, оскільки вони, як і їх попередники – німецькі фашисти, були й залишаються противниками т. зв. західної демократії, до якої зараховують й Україну. Російський імперський фашизм стає все більшою проблемою для Європи і світу, а його війна проти демократичної України змушує думати, що без потужних спільних зусиль міжнародного співтовариства його не зупинити.

Ю. Бадзя найбільше турбувало те, що «спадкоємці та організовані захисники ... ленінсько-сталінського фашизму почуваються в Україні затишно – і в парламенті, і в суспільстві загалом»²². Однак на практиці цього, на кінець, немає: компартія була вдруге заборонена у 2022 році (вперше, як зазначалось, у 1991 році) і вже ніякий Конституційний Суд її не відновить, як це було у 1998 році. Інші прорашистські партії розпушені, а їх члени або втекли до росії, або відреклись від своїх профашистських поглядів, правда, деякі затаїлись і допомагають російським фашистським окупантам.

Отже, боротьба з рашизмом в Україні – це продовження боротьби з радянським комуністичним фашизмом, з яким тривалий час її вів Ю. Бадзьо. Сьогодні йде геноцидна війна і багато українців на окупованих територіях і не тільки – перебувають під негативним впливом ідеології фашизму. У цих умовах Україні треба вести з нею боротьбу, враховуючи особливості російського фашизму, який пристосовується до українських умов та втягує у свою сферу некритичних українців на окупованих територіях тощо.

Важливо, що в українській пресі час від часу публікуються матеріали про офіційне обличчя російського імперського фашизму – диктатора путіна, якого ще раніше Ю. Бадзьо характеризував як ворога

²² Бадзьо Ю. Бойові генерали, сивовусі парубки з української вулиці і троянська кобила історичного процесу. С. 17.

української незалежності та свободи²³. Як і свого часу німці обожнювали диктатора гітлера, так нині росіяни більше вірять путіну ніж незалежним ЗМІ. І в цьому трагедія росіян, як і колись німців.

Проте це не парадокс, а закономірність фашистських диктатур, без фізичного знищення яких не буде спокою і свободи у світі. Зазначену закономірність треба враховувати і ЗСУ, і українській владі, і громадянському суспільству. Основним засобом фашистської диктатури в росії є потужний фашистський інформаційно-пропагандистський апарат, на який Захід поки що накладає незначні санкції, що ніяк на нього не впливають.

Бо західні уряди бояться бути звинуваченими у посяганні на свободу слова фашистів! Але ж демократія – для демократів, а для фашистів – тюрма, як це було після Другої світової війни. Так має бути і в сучасній Україні, але чомусь не виходить. Зазначений апарат має бути в центрі санкційної політики України та Заходу, а його повне виключення з інформаційної сфери – серед пріоритетів боротьби з імперським фашизмом.

Ще у 1960–1970-х роках Ю. Бадзьо усвідомлював, що російсько-радянська імперія не залишать Україну жити вільно й незалежно, тому що виховане в імперсько-фашистському дусі російське суспільство не уявляє собі свого державного існування без України і Білорусі. Ідеологія цього виховання базується на симбіозі фальшивих ідей про три «братні східнослав'янські народи», велич російського духу та «друга» армія світу тощо. Це ідеологія «русского мира» й вона сьогодні використовується рашистами для зомбування російського населення всередині країни та росіян по всьому світу.

На жаль, досі на монографічному рівні в Україні не піддані ґрунтовній критиці праці фундаторів сучасного рашизму, насамперед, російського імперського фашизму – І. Ільїна, Александра Солженіцина (1918–2018 роки), А. Дугіна²⁴ та інших, ідеї яких служать сучасній рашистській пропаганді та політиці. Ці фундатори протягом більше ста років обґрунтовують необхідність захоплення росією українських земель та позбавлення України будь-яких прав на утвердження незалежності. Нині їх послідовники вимагають проголошення політичного союзу України з росією та статусу російської мови як

²³ Бадзьо Ю. Бойові генерали, сивовусі парубки з української вулиці і троянська кобила історичного процесу. С. 75–76.

²⁴ У червні 2023 року СБУ повідомила про підозру за кримінальними статтями «посягання на територіальну цілісність і недоторканність України» та «геноцид» А. Дугіну. Див.: СБУ повідомила про підозру російському ультраправому ідеологу Дугіну. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-dugin-sbu-pidozra/32459269.html>

другої державної, з чим, зрозуміло, ніколи не погоджувався Ю. Бадзьо²⁵.

У своїй відомій праці «Як нам облаштувати Росію» (1990 рік) А. Солженіцин обґрунтував фашистську концепцію «руського мира», де було запропоновано модель пострадянського державного управління у складі росії, України, Білорусі та Казахстану. В основі об'єднання було покладено положення про єдність історичного минулого, культурної ідентичності та релігійної віротерпимості; сама ідеологія «руського мира» з часом змінювалась у бік ще більшого консерватизму та російського месіанства²⁶.

На жаль, А. Солженіцин як колишній російський політв'язень, так і не зрозумів, що насправді для українського народу означає незалежність і свобода, які ніякий новий союз «братніх» народів не замінить. Очевидно, що з питань критики філософії рашизму-фашизму потрібні фундаментальні праці і це справа, насамперед, нинішніх і майбутніх поколінь української та зарубіжної науки. При цьому треба подолати некритичне ставлення української науки до російського імперського фашизму, що спостерігалось від початку 2000-х років і до початку геноцидної війни 2022 року.

За результатами своїх досліджень Ю. Бадзьо ще у 1979 році писав до партійного і державного керівництва СРСР: «Сучасне історичне життя українського народу – це життя в умовах ідеологічного етноциду, політичної безправності, культурної вторинності, духовної незабезпеченості»²⁷. Власне, все це знову чекає Україну, якщо путінська росія з метою відновлення колишнього СРСР, силою її поверне в російсько-радянську імперію. Звичайно, що цьому не бути, але така загроза існує й буде існувати поки в росії не будуть знищені ідеологія і політика рашизму.

Глибоке знання мислителем українського народу та його історії дозволили йому впевнено стверджувати, що «наше майбутнє залежить тільки від нас самих. Від нашої свідомості, організованості, солідарності, прагматизму, професіоналізму, ентузіазму, але насамперед і найбільше – від нашої національної волі до життя. Волі до перемоги»²⁸. Ці його слова фактично надихають українців на глибоке усвідомлення своєї відповідальності за себе, свою громаду та державу. А головне –

²⁵ Див.: Бадзьо Ю. Підпільна нація. Нове завоювання України: Статті. С. 75.

²⁶ Гула Р. В. Російський месіанізм та Україна – від монархізму до євразійства «руського мира». *Проблеми політичної історії України* : зб. наук. пр. / редкол.: О. Б. Шляхов (відп. ред.) та ін. С. 197.

²⁷ Бадзьо Ю. Право жити : Україна в складі СРСР, людина в системі тоталітарного соціалізму. С. 339.

²⁸ Ibid. С. 14.

у час війни проти рашистів – вони сприяють високій самоорганізації народу та формуванню його волі до перемоги над імперсько-фашистською росією.

Відомо, що історія розвивається не передбачувано, але об'єктивно. Цілком природно, що Ю. Бадзьо зі своєю критикою імперсько-фашистської ідеології та політики путінської росії, з одного боку, і сучасна демократична Україна, яка воює із рашистами, з другого боку, виявилися по один бік історичної барикади, духовно близькими. Незалежність й територіальна цілісність України, які захищають ЗСУ та весь український народ, були для нього особливо важливими політичними цінностями. На це вказує те, що створена й очолювана ним Демократична партія України у 1990–1992 роках була єдиною політичною силою, яка 19 серпня 1991 року звернулася до Верховної Ради України з вимогою негайно вийти з СРСР. Як відомо, це сталося 24 серпня цього ж року, тобто – у день, що став святом Незалежності.

Попри всі труднощі та невдачі України у перші десятиліття незалежності – Ю. Бадзьо вірив в її велике майбутнє як європейської держави. За часів президентства Л. Кучми вчений критикував проголошений політиком «європейський вибір України», бо це була, на його думку, «не ідея, не вибір (тобто усвідомлений та обґрунтований намір), а лише туманне політичне гасло...»²⁹. Насправді воно так і було, але це гасло підхопили інші, більш відповідальні політики.

На думку Ю. Бадзя, після приходу до влади Президента В. Ющенко європейський вибір став реальною політикою України. Проте внутрішні конфлікти між лідерами Помаранчевої революції (Президентом і Прем'єр-міністром Ю. Тимошенко (1960 р. н.)) привели до того, що було втрачено певні європейські перспективи, зокрема, шанс на вступ України до НАТО у 2008 році тощо. Крім цього, конфлікти між ними серйозно гальмували процес націотворення, без якого український народ не міг політично об'єднатися й перетворитися у потужну сучасну державу-націю.

Вже згадувані демократичні ідеї «української України» Ю. Бадзя фактично відстоює Президент Володимир Зеленський – глава держави-нації, яка веде визвольну війну проти агресивної російської імперії, за свою незалежність і територіальну цілісність. Реалізація цих ідей забезпечує підтримку держави та ЗСУ з боку народу, веде до того, що починають збуватися мрії поколінь українців, зокрема, про вступ України в ЄС і НАТО. З іншого боку, ідеї мислителя щодо відродження і всебічного розвитку української мови і культури, утвердження національної ідентичності українців тощо держава супроводжує

²⁹ Бадзьо Ю. Підпільна нація. Нове завоювання України: Статті. С. 49.

проведенням послідовної політики деколонізації (дерусифікації) та дефашизації (декомунізації) суспільного простору України.

Розвиваючи положення своєї політичної філософії, Ю. Бадзьо впевнено дивився у майбутнє України. Він був переконаний, між іншим, що нащадки не забуватимуть про нього, а його праці ще довго служитимуть українському народу. Така переконаність була результатом його знання закономірностей розвитку суспільства і держави, що у значній мірі підтверджуються суспільно-політичною практикою.

Очевидно, що без творів Ю. Бадзьо українці менше знали б про ідеологію й політику свого поневолення російсько-радянською імперією, про причини та наслідки політичного хаосу в незалежній Україні, який росія створювала десятиліттями. Без цих творів світ менше розумів би, чому Україна так відчайдушно обороняється від рашистської агресії. Не дивно, що Бадзьо давно називав ставлення росії до України «позиційною війною» і тому вважав, що у 1997 році Україні потрібен був не договір про дружбу та співробітництво з росією, а – мирний договір з чіткими гарантіями української незалежності й територіальної цілісності³⁰. Напевно, що після перемоги над імперською росією, Україна таки матиме подібний договір, скоріш за все не з рашистами, а з іншою російською політсилою, більш цивілізованою, яка буде суворо дотримуватись вказаних гарантій. Так хочеться, щоб саме так було, але станеться так, як станеться.

Цікаве питання: як впливає політична філософія антиімперського спротиву України Ю. Бадзьо на зміни в її суспільно-політичному житті? За останні п'ять років після його смерті цей вплив є колосальний, дійсно історичний, про який мислитель міг тільки мріяти. Президент В. Зеленський та українська влада фактично реалізують його політичний заповіт: берегти незалежність держави за всяку ціну, а все решта буде! Тому ніяких перемовин з російським фашистським агресором, поки він не забрав свої війська з України. А чого вартує закон 2023 року «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії»³¹, який встановлює заборону на поширення символіки російської імперської політики на всій території держави! Насправді, це ніщо інше, як втілення однієї із заповітних Бадзьових мрій.

³⁰ Бадзьо Ю. Бойові генерали, сивовусі парубки з української вулиці і троянська кобила історичного процесу. С. 75–76.

³¹ Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії. Закон України від 21 березня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text>

У 2022 році Україна стала кандидатом у члени ЄС та з часом може отримати запрошення на членства у НАТО. Вона активно захищається і завдає рашистському ворогу все більших втрат. Залізна логіка Ю. Бадзя не допускала людської слабості, а тому в нього не було сумніву, що російсько-радянська імперія має бути знищена, а далі запрацює історичний процес. Очевидно, що війна рашистів в Україні прискорює і одне, і друге.

П'ять років без Ю. Бадзя – це роки творчих пошуків та осмислення дійсності його наступниками, виправлення одних, а іноді й творення нових помилок, на які він вказував чи не вказував, але вони трапляються. Творчий дух науки не стоїть на місці, а тому виходять й уже вийшли з друку нові дослідження про шістдесятників, в т. ч. й про мислителя. У 2021 році про Бадзя була опублікована окрема книга краєзнавця Іллі Шманька (р. н. – 1937) «Не зрікаючись любові до України. Життєпис Юрія Бадзя»³². І все це задля того, щоб всередині країни зміцнювалась національну єдність, довіра між громадянами і владою.

Ю. Бадзьо був переконаний, що Україна потребує радикальних соціально-економічних і політико-правових реформ, але у душі ХХІ, а не ХХ століття, як дехто пропонує. Це означає, що треба налагоджувати чітку роботу всіх старих і нових державних інституцій на методологічній основі природно-правової та інноваційної суспільної доктрини – ще до перемоги над лютим ворогом. Перемоги, якої так бракує нам, українцям, і над якою всі працюють.

Відомо, що добре продумані прогнози збуваються, а прогнози видатного мислителя – ще й допомагають суспільству впевненіше дивитись навіть за його горизонти та будувати велике майбутнє. Ю. Бадзьо знав, що без подолання впливу імперської росії в Україні немає майбутнього. Ця його теза має бути альфою та омегою світогляду не тільки влади, але й кожного українського політика й громадянина. Та й узагалі Бадзьова політична філософія тому є цінною для сучасників, що його ідеї та думки повсякчас допомагають вирішувати ті чи інші суспільно-політичні проблеми. Він щиро й самовіддано служив своєму народові, зізнаючись у любові до України, яка була для нього більшою за життя.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження проблеми інтелектуальної спадщини Ю. Бадзя у світлі сучасності досягнуто ряд нових наукових результатів. Навіть невеликий огляд політичної філософії

³² Шманько І. Не зрікаючись любові до України. Життєпис Юрія Бадзя / Ілля Шманько. Ужгород : Карпати, 2021. 368 с.

Ю. Бадзя, тобто його інтелектуальної спадщини, вказує на те, що перед нами непересічна особистість, яка працювала на ідею Незалежності України і досягла видатних успіхів. Держава у великому боргу перед ним та всіма шістдесятниками, які за свою стражденну працю і нескінченні муки не отримали ні суттєвих матеріальних благ, ні належних моральних компенсацій порівняно з їх колегами-дисидентами у Польщі, Чехії та інших постсоціалістичних країнах.

Окремий законодавчий акт мав би змінити ситуацію у цьому питанні на краще, наскільки це можливо за сучасних умов воєнного стану. Ніби відповідаючи на запит громадськості, парламент підвищив пенсії живим шістдесятникам, колишнім політв'язням радянських таборів на 4200 грн у місяць³³. Але ще в законі необхідно закріпити положення про соціальний захист дітей шістдесятників, які разом зі своїми батьками були невинними жертвами радянської спецслужби та зазнали значних моральних і психологічних втрат. У цьому ж ряду також стоїть питання про законодавчий захист українських дітей під час нинішньої війни, дітей, які стали жертвами нелюдських злочинів російської фашистської воячкини.

Проте найголовніше полягає у тому, щоб Українська держава зберігала історичну пам'ять та підтримувала дух і цінності шістдесятників через політику, освіту, науку, культуру, право тощо. Парламент мав би ухвалити акт про визнання демократичного руху шістдесятників в якості політико-ідеологічної основи українського державотворення 1960–1990-х років. Адже вони не просто чинили екзистенційний опір російсько-радянській імперії, як це робили жертви українського Голодомору у 1932–1933 роках, а надавали пріоритет ідейно-політичній боротьбі. Такий акт мав би стати базою для створення та оновлення політико-культурних інституцій, проведення різних державних заходів для вшанування пам'яті шістдесятників тощо.

Так, діючий міський музей шістдесятників у Києві, в якому зберігаються, зокрема, й архівні матеріали Ю. Бадзя та його однодумців, необхідно перетворити у Державний музей України як один з провідних музеїв держави. З відповідними філіями та архівами шістдесятників у всіх регіонах країни. Українське суспільство і світ мають знати, де витоки модерної української нації, її державності, культури і мистецтва, науки, освіти та інших гуманітарних дисциплін. Адже незалежна Україна офіційно починається з Революції 1990–1991 років,

³³ В'ятрович В.: «Політв'язні комуністичного режиму СРСР нарешті отримають пенсії за особливі заслуги перед Україною». URL: <https://suspijne.media/490807-rada-shvalila-pidvisenna-pensij-dla-veteraniv-upa-ta-politvazniv/>

але її демократичні ідеї зародились ще у 1960–1970-х роках саме в середовищі шестидесятників.

Мінкультури варто було б створити при вказаному Державному музеї Дослідницький центр руху шестидесятників, а разом з Міносвіти, Національною академією наук України тощо – підготувати багатотомну Енциклопедію цього руху тощо. У сфері гуманітарної науки повинно стати доброю традицією включати філософські та інші праці шістдесятників до списку використаної літератури – при підготовці наукових статей, дисертацій, дипломних робіт і т. д. А не так, як сьогодні – ніхто про них не згадує, хіба за винятком окремих вузьких спеціалістів, які вивчають рух шістдесятників. У Франції немає солідної наукової праці, наприклад, з конституційного права без посилань на філософські праці Ж.-Ж. Руссо (1712–1778) чи інших діячів, які надихали Французьку революцію кінця XVIII століття. Чому б українським вченим не віддавати належне провісникам своєї Революції Незалежності 1990–1991 років?

Не дивно, що ні один заклад вищої освіти (далі – ЗВО) не пропонує присвоїти йому ім'я когось з шістдесятників, який зробив визначний вклад у розвиток українського суспільства і держави: ні І. Дзюби, ні Ю. Бадзя, ні Євгена Сверстюка (1928–2014 роки), ні багатьох інших. Крім В. Стуса, ім'я якого після тривалих дискусій став носити Донецький національний університет. Мабуть, що питання про присвоєння імені ЗВО є державної ваги, а не справою окремих їх колективів, які можуть подекуди займати неконструктивну позицію та спиратись на корпоративні, а не державні інтереси. Рано чи пізно ситуація зміниться, але демократична громадськість має займати у цьому питанні проактивну і принципову позицію.

Було б цілком справедливо, якби, наприклад, ім'я Ю. Бадзя присвоїти Ужгородському національному університету, випускником якого він був. На Закарпатті за часів Незалежності немає більш заслуженого перед українською спільнотою громадсько-політичного і наукового діяча ніж він, а це багато значить. Для університетської та й закарпатської громади загалом таке рішення держави було б значним кроком вперед у справі опанування та застосування антиімперської природно-правової ідеології шістдесятників, що є ключовою для утвердження верховенства права та становлення демократичної, соціальної, правової держави в Україні.

Настав час по-новому оцінювати і вклад та значення діяльності Ю. Бадзя як провісника нової української, а відтак – європейської ери в Україні. До речі, земляки на Закарпатті не забувають про нього,

віддаючи належне його героїчному минулому³⁴. А його ідеї відстоюють на полях битв Великої війни з рашизмом воїни-земляки, у т.ч. й ті, які служать у 128 окремії гірсько-штурмовій Закарпатській бригаді.

Загальний висновок напрошується сам по собі: Україні треба більше виховувати таких людей, як Ю. Бадзьо, по суті «білих граків» і тоді в суспільстві буде більше моральності, прагматизму, консолідації та відповідальності. І коли такі люди з'являються, то їх треба оберігати, а не обмежувати чи переслідувати, як це було з мислителем за радянських тоталітарних часів.

Для них треба створювати умови щодо реалізації їх творчого потенціалу, бо це наше велике суспільне багатство. З цього питання мав би бути прийнятий окремії закон, який по-справжньому захищав би людей високоінтелектуальної праці й продуктивності – талантів і геніїв, а не так як зараз. Адже від цього виграє і суспільство, і талановиті творці духовних та матеріальних благ, а також – авторитет України у світі, і саме людство.

АНОТАЦІЯ

Інтелектуальна спадщина шістдесятника Ю. Бадзя має важливе значення для сучасного розуміння української історії та філософії. Зокрема, його критика комуністичного фашизму та формування політичної філософії антиімперського спротиву вказує на те, що імперська росія була і залишається ворогом України. Тільки здолавши військову агресію і вплив російської політики та ідеології, Україна може стати дійсно незалежною та впливовою силою в Європі. Держава має вжити заходи для покращення соціального забезпечення шістдесятників та їх дітей, які були жертвами тоталітарної радянської системи.

Література

1. Бадзьо Ю. Право жити: Україна в складі СРСР, людина в системі тоталітарного соціалізму. Київ, 1996. 400 с.
2. Бадзьо Ю. Бойові генерали, сивовусі парубки з української вулиці і троянська кобила історичного процесу. Київ, 2010. 152 с.
3. Брижко-Запур Н. Я тут. Ми тут. Ми всі – це Україна. Феномен Володимира Зеленського / пер. з польск. Н. Чорпіти. Київ, 2023. 280 с.
4. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? Київ, 1998, 276 с.
5. Кириченко С. Люди не зі страху. Українська сага: Спогади. Київ, 2013. 920 с.

³⁴ Див.: Турянця Ю. Юрій Бадзьо: шістдесятник, котрий став одним із останніх політ'язнів союзу. Новини Закарпаття, № 16 (5031), 29 квітня 2023 року. С. 8.

6. Олбрайт М., Вудворт Б. Фашизм: засторога / пер. з англ. О. Дем'янчука. Київ, 2019. 352 с.

7. Шманько І. Не зрікаючись любові до України. Життєпис Юрія Бадзя. Ужгород, 2021. 368 с.

8. Бадзьо Ю. Підпільна нація. Нове завоювання України: Статті. Київ : МАУП, 2003. 104 с.

9. Кампо В. Інтелектуальний подвиг Юрія Васильовича Бадзя (1936–2018). *Світгляд*. 2020. № 4. С. 53–59.

10. Проблеми політичної історії України: зб. наук. пр. / редкол.: О. Б. Шляхов (відп. ред.) та ін. Дніпропетровський націон. університет. Дніпропетровськ, 2012. 216 с.

11. Бадзьо Ю. Влада – опозиція – держава в Україні сьогодні: думки проти течії. URL: <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1994.badzo.php>

12. Жежера В. Не такий як усі. *Голос України*, 18 вересня 2021 р. С. 10.

13. Туряниця Ю. Юрій Бадзьо: шістдесятник, котрий став одним із останніх політв'язнів союзу. *Новини Закарпаття*. 29 квітня 2023 року. № 16 (5031), С. 8.

14. В'ятрович В.: «Політв'язні комуністичного режиму СРСР нарешті отримають пенсії за особливі заслуги перед Україною». URL: <https://suspilne.media/490807-rada-shvalila-pidvisenna-pensij-dla-veteraniv-ura-ta-politvazniv/>

15. СБУ повідомила про підозру російському ультраправому ідеологу Дугіну. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-dugin-sbu-pidozra/32459269.html>

16. Конституція України (*Відомості Верховної Ради України (ВВР)*). 1996. № 30. Ст. 141) {Із змінами, внесеними згідно із Законами № 2222-IV від 08.12.2004, ВВР, 2005, № 2, ст. 44; № 2952-VI від 01.02.2011, ВВР, 2011, № 10, ст. 68; № 586-VII від 19.09.2013, ВВР, 2014, № 11, ст. 142; № 742-VII від 21.02.2014, ВВР, 2014, № 11, ст. 143; № 1401-VIII від 02.06.2016, ВВР, 2016, № 28, ст. 532; № 2680-VIII від 07.02.2019, ВВР, 2019, № 9, ст. 50; № 27-IX від 03.09.2019, ВВР, 2019, № 38, ст. 160}. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

17. «Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких»: Заява Верховної Ради України від 2 травня 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3078-20#Text>

18. Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії : Закон України від

21 березня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text>

Information about the authors:

Kampo Volodymyr Mykhailovych,

Ph.D. law Sciences, Associate Professor,

Public Figure,

Ukrainian Bar Association

6, Khreshchatyk Str., Kyiv 01001, Ukraine

Kampo Serhiy Volodymyrovych,

Attorney at Law

Ukrainian Bar Association,

Partner

Nechayev&Partners Attorneys at Law

23, Stepan Bandera ave., Kyiv 04073, Ukraine